

Az Európai Unió területfejlesztési alapelveinek érvényesülése Magyarországon Békés megye példáján

Szerző: Siklósi Nóra¹

A magyar területfejlesztési politika legfőbb befolyásolója az 1990-es évek közepe óta az Európai Unióhoz való csatlakozás. Jelen tanulmányban Békés megye példáján keresztül igyekszem bemutatni a területfejlesztési elvek alkalmazását – különös tekintettel a turizmusra. Az első részben bemutatom az Európai Unió területfejlesztési irányelveit, a jogszabályi és anyagi hátteret, az előcsatlakozási alapokat és azok felhasználását Magyarországon. A második részben kitérek a magyar területfejlesztési elvekre és gyakorlatra. A tanulmány utolsó részében a csatlakozás utáni lehetőségeket és kötelezettségeket próbáltam vázolni, valamint röviden értékelem a magyar területfejlesztési politikát, annak pozitív és negatív vonatkozásait.

1. Bevezetés

Az 1990-es évek közepe óta a magyar területfejlesztési politika legfőbb befolyásolója az Európai Unióhoz való csatlakozási folyamat. A területfejlesztés az Európai Uniónak is az egyik legfontosabb közös politikája, s csatlakozó országnak a vonatkozó szabályozást hazánkban is fokozatosan át kellett vennie. A hazai támogatási rendszerben érvényesülő elvek és gyakorlat vizsgálatokor figyelembe kell venni az Európai Unió cél- és eszközrendszerét is. Úgy gondolom, a témát Magyarországon – annak ellenére, hogy 1996 óta megkezdődött a régiók intézményesülése – megyei bontásban érdemes vizsgálni, hiszen a tényleges irányítás továbbra is ezen a szinten történik.

Békés megye Magyarország egyik legelmaradottabb területe, ezért különösen indokolt, hogy a területfejlesztési támogatásokból minél nagyobb arányban részesüljön. Ehhez a megye aktív részvétele is szükséges, aminek alapja a terület jelenlegi helyzetének felmérése, az adottságok elemzése, és egy, az előbbiekhöz alkalmazkodó, átfogó fejlesztési terv kidolgozása. Turisztikai szempontból Békés megye szintén nem áll a ranglisták élén, de a megye területén számos gyógyvíz-forrás található, amelyekre eredményesen épülhetne termálturizmus, de a vízi, lovas és falusi turizmusnak is megfelelő terepet nyújthat a táj. A vidéki életformát egyre többen

adják fel, nagy az elvándorlás, ami nagyban köszönhető a munkahely-hiánynak és az elmaradott infrastruktúrájának. Ennek csökkentésében fontos szerep juthat a megfelelő területfejlesztési politikának.

2. A területfejlesztés céljai, kapcsolata a turizmussal

A területfejlesztés ún. multiszektoriális politika, amely gyakorlatilag az összes közös politikával kapcsolatban van, céljai között szerepelnek gazdasági, szociális és környezetvédelmi kitűzések is. Interszektoriális jellegéből adódóan a turizmus eszköze és hasznélvezője is a területfejlesztésnek. Az idegenforgalom gazdaságélénkítő szerepe egyértelmű, megfelelő turisztikai adottságok, kiépített infrastruktúra, fogadóképesség és jó marketing esetén nagyban hozzájárulhat egy terület fejlődéséhez. A turizmus a kis- és középvállalkozások egyik legfontosabb működési területe, valamint az export egyik formája, és mint ilyen, jelentős mértékben hozzájárulhat a pozitív államháztartási mérleghez. A területfejlesztésben fontos célként jelenik meg a turizmus kialakítása és fejlesztése. A turisztikai infrastruktúra, valamint a megfelelő jogi és közgazdasági környezet megteremtése alapvető feladat az idegenforgalom fejlesztése szempontjából.

Figyelembe kell venni azonban az egyes területek sajátos adottságait, és ahol a turisztikai potenciál nem ad rá lehetőséget, ott a turizmus jelentőségét nem szabad túlértékelni. Magyarország jelentős része – Békés megye is – kedvező mezőgazdasági adottságokkal rendelkezik, ezeken a területeken a turizmus várhatóan nem játszhat jelentős szerepet. Meg kell jegyezni, hogy a turizmus nem feltétlenül ott fejti ki kedvező hatásait, ahol megje-

¹ A szerző a Magyar Turizmus Rt. által 2003-ban harmadik alkalommal meghirdetett, „Az év turisztikai témájú szakdolgozata” című pályázaton, az e tanulmány alapját képező szakdolgozattal „Újszerű témaválasztás” kategóriában harmadik helyezést ért el. Szakdolgozatát a Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Karán készítette Tóth Zoltán irányításával.

lenik. Gyakori, hogy a turisztikai célokat szolgáló vagyontárgyak külső befektetők kezében vannak, és a szervező cégek is általában területen kívüliek, így a jövedelmek nagy része nem marad az adott területen, és a turizmus több kárt okoz, mint amennyi hasznot hajt.

2.1. A REGIONÁLIS POLITIKA JELENTŐSÉGE MAGYARORSZÁG SZÁMÁRA

Az egy főre jutó GDP nagysága az új tagországokban elmarad az Európai Unió átlagától, ugyanakkor a gazdasági növekedés üteme minden új tagországban meghaladja az Unió átlagát, ami jó előjel lehet a további felzárkózás szempontjából.¹ Ezen túl az egyik legfontosabb feladat hazánkban is a régiók közötti különbségek csökkentése, hiszen a közép-magyarországi régióban az egy főre jutó GDP és bruttó jövedelem 2,2-szerese az észak-alföldi régióénak.² A csatlakozás után valószínűleg Magyarország minden régiója jogosult lesz a területfejlesztési támogatásokra, így tehát jelentős fejlesztési támogatásokhoz juthatunk. A támogatások alkalmat adnak alternatív foglalkoztatási lehetőségek kialakítására, így többek között az idegenforgalom fejlesztésére is, reális cél lehet turisztikai jellegű programokkal pályázni.

Az Európai Unió a csatlakozási tárgyalások megkezdésével úgynevezett előcsatlakozási programot indított a tagjelöltek számára, amelynek fő célkitűzése a csatlakozáshoz szükséges beruházások és az „EU-konform” intézményrendszer kiépítésének támogatása, a programban azonban megvolt a hajlam a tíz csatlakozó országot homogenen tömbként kezelni. A fejlesztések többnyire a korábbi 15 tag számára próbálják megkönnyíteni a bővítéssel járó terheket, az addicionalitás elve miatt pedig a saját források nagy részét is Európai Unió célokhoz köti.

Az Európai Unió jelenlegi költségvetési keretét 2006-ig határozták meg. A koppenhágai megállapodással kialakult támogatási keret Magyarország számára alacsonyabb a remélnél. Az ún. második pilléres kifizetések megnövelhetnék a források nagyságát, de az ilyen jellegű programokat a magyar területfejlesztés egyelőre nem preferálja, és az ország nem mutat megfelelő felkészültséget ezek fogadására. A csatlakozás tehát nem jár együtt jelentős forrásnövekedéssel, ráadásul a hazai költségvetést is jelentősen megterheli. Egyes vélemények szerint az első néhány évben az uniós forrásoknak mindössze 8-10 százalékát kellene lehívni, és csak 2008-ra eljutni a maximális kihasználásig, ami kb. 70-80 százalékos forráslehívást jelent a támogatásokat leghatékonyabban felhasználó jelenlegi tagországoknál. (Meg kell azonban jegyezni, hogy ugyan a rövidtávú pénzügyi kérdések is fontosak, de talán ennél nagyobb jelentőséggel bír az a tény, hogy az Európai Unió következő költségvetési vitájában már Magyarország is tevékenyen részt fog venni.)

¹ Forrás: http://www.europarl.eu.int/enlargement_new/statistics/pdf/22a1_04_03_en.pdf

² Forrás: www.ksh.hu/pls/ksh/docs/index_stadat.html

A csatlakozás hatása tehát meglehetősen sokrétű. Valószínűsíthető, hogy az első években csak mérsékelt pozitív változást fog az ország érzékelni, de szinte az összes negatív hatást el kell viselnünk. 2007-től remélhetőleg már a pozitív vonások fognak dominálni.

3. Területfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon

3.1. AZ EURÓPAI UNIÓ REGIONÁLIS POLITIKÁJA

A regionális politika önálló területként az 1980-as évek végén jelent meg az Európai Unióban az agrár- és strukturális politika közös határterületeként, átfogó területfejlesztési politikáról az 1257/1999/EK rendelet megjelenésével beszélhetünk. A regionális politika a pénzügyi szolidaritáson alapszik: a tagállamok befizetéseinek egy részét a legkevésbé fejlett régiók, illetve társadalmi csoportok kapják, amit ma elsősorban az infrastrukturális fejlesztésekre, a gazdasági aktivitás növelésére és a képzésre fordítanak. A Strukturális és a Kohéziós Alapok hatékonyan járultak hozzá a különbségek csökkentéséhez, amit elsősorban az egy főre jutó GDP-adatok mutatnak, a régiók közötti különbségek azonban továbbra is hatalmasak, a munkanélküliségi probléma sem oldódott meg, és a bővítés is nagy kihívást jelent.

3.2. A MAGYARORSZÁGI JOGI ÉS INTÉZMÉNYI HÁTTER ÉS PÉNZÜGYI ESZKÖZÖK

A magyar regionális fejlesztések ma is elsősorban az infrastruktúrára koncentrálnak. A területfejlesztés politikai fontosságát a miniszteri szintre való emeléssel ismerték el, ugyanakkor a rendszerváltás után a meggyengült megyei szint miatt nem volt a területfejlesztésnek decentralizált rendszere, és a központi koordináló intézmények is hiányoztak. A Területfejlesztési Alap forrásainak elosztása is a kormányzat részéről történt. Összességében az 1990-et követő években a területfejlesztési politika összehangolatlan és kezdetleges volt.

Tényleges területfejlesztési politikáról az 1996. évi XXI. törvény elfogadásától, illetve annak 1999-es módosításától beszélhetünk. Ezek rögzítették az országgyűlés és a kormány feladatait, határoztak a partnerségi szervezetek létrehozásáról és azok feladatairól. Végrehajtásukat számos országgyűlési határozat, kormány- és miniszteri rendelet kíséri, amelyek rögzítik a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció elveit, a kedvezményezett térségek besorolásának feltételrendszerét stb. A kedvezményezett térségek jegyzékét jelenleg a 91/2001. (VI.15.) Korm. rendelet tartalmazza, a nevesített kistérségek közül öt Békés megyei – mezőkovácsházi, orosházi, sarkadi, szarvasi és szeghalmi – szerepel, mind-egyik társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségként és a vidékfejlesztés célterületeként került besorolásra.

A területi tervek tartalmi követelményeit a 184/1996-6. (XII. 11.) Korm. rendelet rögzítette. Számos fejlesztési koncepció azonban már hamarabb elkészült, mint az Országos Területfejlesztési Koncepció (35/1998. III. 20. Ogy. határozat), így a harmonizálás ezeken a területeken már eleve nem volt lehetséges. A koncepció ráadásul nem kötelezően érvényesítendő joganyag, csak irányokat jelöl ki. A régiók létrehozása szintén elkészt, ráadásul a törvénymódosítás nemhogy a decentralizációt folytatta volna, hanem a kormányzati oldalt erősítette meg a fejlesztési szervezetben.

Több tanulmány is kiemeli, hogy a területfejlesztési források fogalmát igen nehéz definiálni.³ A területfejlesztési eszközök keverednek más ágazatpolitikai eszközökkel, s az „egyéb” eszközök akár jobban is befolyásolhatják a területi fejlődést, mint a kifejezetten területfejlesztési támogatások. Ez fokozottan érvényesül hazánkban. A csatlakozás után várhatóan Magyarország teljes területe az 1. célkitűzésbe fog tartozni, s így gyakorlatilag bármely gazdasági-társadalmi fejlődést célzó ágazatpolitikai eszköz, amely tartalmaz területpolitikai célokat is, területfejlesztési eszköznek tekinthető – például az idegenforgalmi támogatások falusi turizmus ösztönzésére fordított forrásai is így értelmezhetők. Ebből az aspektusból viszonylag jelentős költségvetési források állnak rendelkezésre területfejlesztési célokra.

A területfejlesztési törvény a területi szervek hatáskörébe utalta a források egy részét, és ösztönözte a területi szempontok más ágazati politikákban való érvényesítését is. A pénzügyi eszközök nevesítésével konkrétan csak egy igen rövid rész foglalkozik a 20. paragrafuson belül (a központi eszközök egy része „különösen” területfejlesztési célú, másik része közvetett; léteznek térségi és „egyéb” eszközök is). A közvetlenül területfejlesztési célú támogatások közé tartoznak a területfejlesztési célú támogatások és a területi kiegyenlítést szolgáló támogatás. Közvetett pénzeszközök a céljellegű decentralizált támogatás és a vidékfejlesztési célú támogatás. A központi források közé tartoznak még a kiemelt kormányzati programok, amelyekből jelenleg Borsod-Abaúj-Zemplén, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy és Békés megye részesülnek. A költségvetési előirányzatok és alapok éves nagyságrendjét a költségvetési törvények határozzák meg.

A jogszabályok ellenére a hazai területfejlesztési finanszírozásban továbbra is sok probléma merül fel. A finanszírozási rendszer nagyjából megfelel az uniós normáknak, de a közvetlen pénzügyi eszközök aránya kicsi, az egyes források egymástól elkülönülnek, főként ágazati célokat finanszíroznak. A decentralizáció kis mértékű,

regionális szintre – a PHARE kivételével – nem került fejlesztési forrás. Figyelemre méltó viszont, hogy míg Magyarországon a területfejlesztési források aránya a GDP-n belül a legszűkebb értelmezés szerint is minimum 0,3% körüli, a legtágabb értelmezésben pedig 2,7–2,8%, addig az Európai Unió tagjai GDP-jüknek csak kb. 0,1–1 százalékat költik hasonló célokra. Magyarországon tehát nem a források arányának növelése a cél, hanem a területi szempontok jobb érvényesítése.

A SAPARD-támogatások meghatározó szerephez nem jutottak. A program kettős célt szolgál: az agrárgazdaságra vonatkozó közösségi joganyag átvételét és a vidéki területek fenntartható fejlődésének elősegítését. A terv hét speciális célja közül kettő vonatkozik a vidékfejlesztésre (munkahely-teremtés és a népességmegtartó képesség fokozása), azonban ugyanúgy ágazati szemlélet érvényesül benne, mint a magyar területfejlesztési politikában általában. A SAPARD Program 2002 őszén indult be, támogatási összege az ISPA és a PHARE éves támogatásainál is kevesebb, az FVM költségvetésében sem meghatározó, viszont „Részben ennek következtében indult el egy sor hazai finanszírozású vidékfejlesztési program; megerősödtek a civil szervezetek; kiépült az egész országot átfogó kistérségi társulások hálózata; és a vidéki problémákhoz való hozzáállás is megváltozott”.⁴

Több hazai területfejlesztési program is született, amelyeket elsősorban a költségvetés forrásaiból finanszíroznak, és amelyekben a decentralizáció és adicionalitás elvei sokkal jobban érvényesülnek, mint a SAPARD Programban. Az 1999 áprilisában 250 millió forintos költségvetéssel indult program az önkéntes területfejlesztési társulásoknak kistérségi GYELV-elemzések, stratégiai és operatív programok elkészítésére nyújtott támogatást; a 2000-ben indult program minden kistérségben kifizeti egy vidékfejlesztési menedzser munkabéretét és költségeinek nagy részét. A SAPARD Programra 2000-es forrásából – mivel a program nem indult be – a Vidékfejlesztési Főosztály ún. „elő-SAPARD programot” indított, amelyet 2001-ben és 2002-ben is megismételtek.⁵

3.3. A TERÜLETFEJLESZTÉS ÉS A TURIZMUS KAPCSOLATA MAGYARORSZÁGON

Magyarországon a turizmuspolitikai jelentőségét az 1990-es évek második felében ismerték el azzal, hogy az Országgyűlésben megalakult az önálló Idegenforgalmi Bizottság. Az 1007/1998. (I. 23.) Korm. rend. életre hívta a Regionális Idegenforgalmi Bizottságokat is. Az 1996/XXI. törvény kimondja, hogy a turizmusfejlesztésben figyelembe kell venni a területfejlesztés céljait és szempontjait. Az Országos Területfejlesztési Koncepció meghatározó

³ Illés Iván: A területfejlesztés pénzügyi eszközei az Európai Unióban és Magyarországon; Perger Éva: A terület- és településfejlesztés eszközei; Horváth Gyula: Magyar területfejlesztési politika és az Európai Unió-integráció.

⁴ Nemes Gusztáv: Vidékfejlesztés és előcsatlakozási felkészülés Magyarországon.

⁵ Nemes Gusztáv: Vidékfejlesztés és előcsatlakozási felkészülés Magyarországon.

szerepet szán a turizmusnak, célként határozza meg a kiemelt üdülőkörzetek minőségi fogadóhelyé alakítását és a jó adottságú, de elmaradott területek bekapcsolását a turizmusba. A koncepció a komplex fejlesztés jelentőségét hangsúlyozza, amellyel kiegészítő gazdasági és alternatív jövedelemtermelő tevékenységek alakulhatnak ki.

A turizmus megfelel a Széchenyi Tervben meghatározott prioritásoknak, ezért a 2000-2002-es ciklusban kiemelt támogatást kapott, amely elsősorban a régiók turisztikai fejlesztési terveiben meghatározott célterületekre irányult.

A SAPARD Terv idegenforgalmi vonatkozású részei a falufejlesztés, az alternatív jövedelemszerzési lehetőségek támogatása és az infrastruktúra-fejlesztés, amelyekre az összes támogatás 36,5 százalékát tervezik fordítani a 2000-2006 közötti időszakban. A falufejlesztés magában foglalja a vidék kulturális örökségének megőrzését, a természeti és épített környezet védelmét, valamint a vidéki turizmus fejlesztését is. Támogatni kívánja a közterületek felújítását, az egységes falukép kialakítását és az idegenforgalmi vonzerő javítását (erre 24 millió eurót fordítanak). A tevékenységdiverzifikáció keretében támogatni kívánják a helyi adottságokra épülő mezőgazdasági tevékenységek, a kiegészítő szolgáltatások – például a feldolgozás és falusi turizmus – fejlesztését, illetve a nem mezőgazdasági tevékenységek elterjesztését is; ezekre 41 millió euró áll rendelkezésre. Az infrastruktúra fejlesztése a műszaki infrastruktúra javítását és az értékesítési feltételek javítását foglalja magában, hatása inkább áttételesen érzékelhető a vállalkozások számának növekedésében, helyi termelők értékesítési lehetőségeinek bővülésében, a turizmus fellendülésében stb.; erre közel 32 millió euró jut.⁶

4. Területfejlesztés Békés megyében

4.1. BÉKÉS MEGYE JELLEMZÉSE A TERÜLETFEJLESZTÉS SZEMPONTJÁBÓL

Békés megye hátrányos helyzete majdnem minden területen tapasztalható. Az egy főre jutó GDP alapján felállított sorrendben Békés megye 2001-re a 17. helyre esett vissza⁷; a megye belső piaca erősen korlátozott a lakosság kis lélekszáma és az alacsony jövedelemviszonyok miatt; a gazdasági szerkezetben elsősorban a mezőgazdaság és a kapcsolódó feldolgozóipar dominál; a külföldi tőke rendszerint távol marad a megyétől; alacsony az útsűrűség, és rossz az utak minősége is; sem gyorsforgalmi út, sem autópálya nem halad keresztül a megyén; a távközlési mutatók megfelelőek, az energiaellátás kielégítő, a vezetékes vízzel való ellátottság 100 százalékos, a csatornarendszer azonban kezdetleges,

nagy a talaj- és talajvízszennyezés esélye; a népesség folyamatosan csökken és öregszik; az iskolázottság elmarad az országos átlagtól; a foglalkoztatottsági mutatók némi javulást mutatnak, de a pályakezdő munkanélküliek száma továbbra is magas. Földrajzi elhelyezkedése az országon belül periférikus, ugyanakkor a Kárpát-medence közepén fekszik, és kapuja Dél-Kelet-Európának – ez nemzetközi szempontból tranzithelyzetet jelent, ami lehetőséget teremt a kereskedelmi, vendéglátó, idegenforgalmi és egyéb szolgáltatások kibontakozásának. Békés megye legfőbb értékei a termőföld, a geotermikus energiák és a környezet tisztasága. Jelentős a gyógy- és termálvizek mennyisége.

Békés megye vendégfogadó képessége az utóbbi években nőtt, az idegenforgalmi kínálat gazdagodott. A hagyományos rendezvények mellett (például Gyulai Várjátékok) megjelentek újak is (például Békéscsabai Kolbászfesztivál), jelentős infrastrukturális fejlesztések indultak. Ez azonban nem járt együtt a vendégek és a vendégéjszakák számának növekedésével, így a kapacitáskihasználtság továbbra is elmarad a kívánatostól – sőt, évről-évre csökken. Az átlagos tartózkodási idő szintén nagyon alacsony.⁸

A megye kistérségei között igen nagy eltérések vannak: a békéscsabai, a szarvasi és az orosházi kistérség mutatói országos viszonylatban is kielégítőek, a sarkadi, a mezőkovácsházi és a szeghalmi kistérség viszont tartósan kedvezőtlen helyzetbe került, s ez a helyzet sajnos állandósulni látszik.

Az 1990-es évek elejétől kezdve 11 területfejlesztési önkormányzati társulás alakult, sok tanulmány és program készült, különösen 1998-tól. Fejlesztési tervek minden szinten születtek, a programok helyi összehangoltsága azonban nem teljes. A Megye Területfejlesztési Programját a Területfejlesztési Tanács 1999. októberi ülésén fogadta el. A Területfejlesztési Tanács tevékenysége kezdetben kizárólag a hagyományos területfejlesztési források – CÉDA, TEKI, TFC – pályázati úton történő elosztására korlátozódott, mára tevékenységi köre jelentősen kibővült. Békés megye jelentős részben hazai támogatásokból (TFC, CÉDA, TEKI, Széchenyi Terv) gazdálkodik, az uniós források csak kisebb részben játszanak szerepet. Jelentős eredmény, hogy a Kormány Békés megyét 2000-ben az öt kiemelt támogatásra érdemes megye közé sorolta, bár ennek hatásai nem egyértelműen pozitívak.

4.2. A TERÜLETFEJLESZTÉSI PROGRAMOK ÉS PÁLYÁZATOK

Az Európai Unió támogatásai elsősorban a PHARE Program keretében jutottak el a megyébe, a SAPARD Programba való bekapcsolódás igen kis mértékű volt.

A PHARE CBC Hu-Ro Program 1996 és 1998 között 5-5 millió ECU támogatást biztosított a határ mindkét

⁶ Forrás: Magyarország SAPARD Terve.

⁷ Forrás: www.ksh.hu/pls/ksh/docs/index_stadat.html

⁸ Forrás: www.ksh.hu/pls/ksh/docs/index_stadat.html

oldalán. A magyar projektek a regionális fejlesztés, az infrastruktúra és a környezetvédelem területét érintették. A program 2000-ben és 2001-ben az előző évi programokat folytatta. A 2002-es program nyertes két nagyprojektje közül az egyik szintén érinti Békés megyét: a Határon Átnyúló Gazdaságfejlesztési Támogatási Alap. A pályázat több témakört is felölel: gazdasági és kereskedelmi fejlesztést, képzési programokat és innovációt. A 2003-as program keretében két fő területen lehet pályázni: környezetgazdálkodási infrastruktúrahálózat, illetve határ menti gazdaságfejlesztés témában. Ez utóbbi egyik fejezete a turizmusfejlesztés. Az ún. Regionális Kísérleti Programalap keretében 1995 és 1999 között 4 millió ECU állt a Dél-Alföld rendelkezésére. A program fő fejlesztési irányai az agrárinnováció, a termelési integráció, az idegenforgalom, a régiómarketing és a közigazgatási infrastruktúra voltak. A 64 nyertes pályázatból Békés megye 26-ban volt érdekelt. Kisebb támogatásokat nyertek még megyei pályázók a PHARE Credo Hu-Ro Program forrásaiból is, amely határ menti együttműködések segít a PHARE partnerországokban. A PHARE Demokrácia Program a civil szervezetek fejlesztését szolgálta. Az Európai Unió támogatások legnagyobb részét a mikrohitel-konstrukció keretében osztották szét. Ez a megyei kis- és középvállalatok számára állt rendelkezésre oktatási programokban, szaktanácsadásban, rendezvényeken, kiállításokon, tanulmányokban való részvételre.⁹ A határ menti együttműködést a csatlakozás után az egész országban, így Békés megyében is várhatóan az Interreg Közösségi Kezdeményezés fogja majd finanszírozni.

A SAPARD program keretében 2003 augusztusáig országos szinten összesen 540 pályázat került támogatásra, a szétosztott források összege 13,7 milliárd Ft.¹⁰ A pályázatok többsége agrárjellegű. Az idegenforgalomhoz kapcsolható projektek egyáltalán nem születtek, mivel a falufejlesztéssel és tevékenységdiverzifikációval kapcsolatos pályázatok csak a jövőben kerülnek majd meghirdetésre. A SAPARD Hivatal honlapján található nyertes pályázatok listája alapján Békés megyében mindössze 18 nyertes pályázat volt, amelyekre 554 millió Ft támogatás jutott. Ezek az adatok elmaradnak az átlagos mutatóktól, a dél-alföldi régió belül pedig kifejezetten rossznak mondhatóak. Ugyanakkor az egy pályázatra jutó átlagos összeg mind a régiós, mind az országos adatoknál magasabb.

A hazai források 1995 és 1999 között főként a vidékfejlesztési agrártámogatásokon, a foglalkoztatási ala-

pokon, valamint a területfejlesztési támogatásokon keresztül érték el a megyét. A jogcímek és a kifizető szervezetek gyakori változása miatt nem lehet pontos listát összeállítani, az eredményeket megfelelő monitoring hiányában nehéz értékelni, de egyértelmű, hogy számos beruházás valósult meg ebben az időszakban.

A költségvetési törvény először 1998-ban írta elő, hogy a különböző előirányzatok és a Munkaerő-piaci Alap 8%-át a tárcák a kedvezményezett megyéknek kötelesek átengedni. Ebben a körbe 2000-ben Békés megye is bekerült. A támogatási hányad jelenleg 20%, amelyből Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg 6, Nógrád 3, Somogy és Békés megye 2-2 százalékot kap – ez az arány a tárcák által kezelt minden forrásra érvényes. A „maradék” források elosztását elvileg ez a kiemelés nem befolyásolja, a gyakorlatban azonban ezek a megyék sajnos hátrányba kerültek.¹¹ Az arányok megállapítása Békés megyének egyébként is hátrányos, mivel mind a mezőgazdasági és ösztérület nagysága, mind a népesség száma alapján nagyobb arányban kellene részesednie.

A megyei hatáskörbe utalt források nominálértéke 1996-tól kezdődően folyamatosan nőtt: időközben új területfejlesztési célokat szolgáló támogatási formák jöttek létre, és bővült a decentralizált források köre is. 1996-ban és 1997-ben még csak a TEKI és TFC állt rendelkezésre, 1998-tól a CÉDA, 2000-től pedig ágazati többletforrások is a megye kezelésébe kerültek. A 2000 és 2002 közötti időszakban a minisztériumok által nyújtott egyéb támogatások révén több, mint 3 milliárd forint többlettámogatáshoz jutott a megye. A legnagyobb arányt a Gazdasági Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium támogatásai jelentették.¹² A támogatások elosztása nem mindig a fejlesztési szint figyelembe vételével történt, ennek többnyire az az oka, hogy az a fejletlenebb kistérségekben kevésbé voltak aktívak, és sokszor hiányzott az önerő is.

Békés megye szereplése a 2001-ben meghirdetett *Széchenyi Tervben* eredményesnek mondható. A megyében 344 pályázat kapott támogatást közel 6 milliárd Ft értékben, az egy támogatásra jutó összeg 57%-kal haladta meg az országos átlagot. A legnépszerűbb programok az energiatakarékossági és a vállalkozáserősítő programok voltak.¹³ A pályázatok száma és a támogatás nagysága igen eltérő képet mutat kistérségenként, ellentmondások itt is ugyanúgy tapasztalhatók, mint a megyei források esetében.

⁹ Békés megye agrár- és vidékfejlesztési stratégiai programja és Kárpáti Magdolna: Tájékoztató a jelenleg futó magyar-román PHARE CBC programokról és ezek további alakulásáról az Európai Unió csatlakozás utáni időszakban c. dokumentumok alapján.

¹⁰ Forrás:

www.sapard.fvm.hu/html/index.php?id=50105&load=innerpage

¹¹ Illés Iván: A területfejlesztés pénzügyi eszközei az Európai Unióban és Magyarországon (Közgazdasági Szemle, 2000. július-augusztus).

¹² Forrás: Szabó Zsolt: A területfejlesztés aktuális kérdései Békés megyében.

¹³ Békés megye 1998-2001. évi társadalmi-gazdasági folyamatainak értékelése, a 2000-2006 közötti időszak kiemelt fejlesztési irányainak meghatározása alapján.

4.3. A TURIZMUST ÉRINTŐ PROGRAMOK

Turizmusfejlesztésre vonatkozó elképzeléseket a Dél-Alföld Turisztikai Konceptiója és Fejlesztési Programjában, Békés megye Területfejlesztési Konceptiójában, valamint az egyes önkormányzatok fejlesztési terveiben is találunk.

A megyei fejlesztési koncepció sokféle idegenforgalmi stratégiai célt és alapelvet javasol – például a termálturizmus, az öko-, vízi, hobbi-, falusi turizmus fokozatos fejlesztését, az idegenforgalom jobb területi „szétterítését”, a marketingtevékenység és az elosztási csatornák hatékonyságának növelését stb. Az idegenforgalmi adottságok, a turisztikai kereslet és a fejlesztési szándékok összehangolása nyomán több program is megfogalmazódott. A koncepció javasolja a turisztikai kistérségek létrehozását is. Azonban ismét felhívjuk a figyelmet, hogy Békés megyében nem szabad túlzott reményeket fűzni a turizmus gazdasági szerepéhez. A megye periférikus helyzetben van; a természeti és épített környezet adottságai csak szűk körű érdeklődésre tartanak számot. A turisztikai potenciál az igényeknek mennyiségi tekintetben megfelel, de többnyire minőségi fejlesztésre szorul, ezt a megyei területfejlesztési koncepció is alátámasztja.

A Békés Megyei Területfejlesztési Tanács (BMTT) honlapján részletes táblázatok olvashatók az 1996 óta megítélt támogatások összegéről és jellegéről. A konkrétan turisztikai célokra fordított területfejlesztési források nem képviselnek jelentős arányt: 2000 és 2002 között mindössze 2,81 százalékot tettek ki az idegenforgalmi célú támogatások. A Turisztikai Célelőirányzatból közel 81 millió Ft-ot osztott szét a BMTT 2000 és 2002 között, a fennmaradó összeget az egyéb előirányzatokból fedették. A nem kifejezetten idegenforgalmi célú előirányzatok által támogatott pályázatok között is jócskán találunk turisztikai jellegűeket (szálláshelyek létesítése és minőségi fejlesztése, műemléképületek felújítása, kistérségi turisztikai fejlesztési tervek, fürdőfelújítások stb.). Ebben az időszakban a turisztikai célú pályázatok csaknem 50 százalékát nem a TC támogatta; a 2000 előtti időszakban pedig a TC helyett 100 százalékban a TEKI, a CÉDA és a TFC decentralizált hálózatból nyújtott támogatást a BMTT idegenforgalmi programokra is.

A Területfejlesztési Tanács 1996 és 2003 között összesen 521 millió Ft turisztikai jellegű támogatást ítél meg.¹⁴ A települések és a fejlesztési társulások 97 idegenforgalomhoz kapcsolódó pályázatot nyújtottak be, az átlagos támogatási összeg 5,4 millió Ft volt. Mivel a Turisztikai Célelőirányzat csak a 2000-es évtől állt rendelkezésre, az egyéb területfejlesztési támogatások által nyújtott források összege majd 5,5-szerese a

TC-ből finanszírozott támogatásokénak.¹⁵ A turisztikai pályázatok egyértelmű nyertese a szarvasi kistérség volt. A célelőirányzatok segítségével megvalósuló turisztikai beruházások volumene és az egy pályázatra jutó támogatás az egyébként is hátrányos helyzetben lévő mezőkovácsházi és sarkadi kistérségben a legkisebb.

A megye turisztikai koncepciójának szempontjai elég jól érvényesülnek, kivéve az üzleti és ifjúsági turizmus fejlesztését. A nyertes pályázatok közül sok kapcsolódik a természeti, lovas, vadász és hobbiturizmushoz, rendezvényekhez, megjelenik a falusi-tanyasi turizmus fejlesztése és a fürdőfejlesztés is. A Nemzeti Örökség Program keretében értelemszerűen magas a műemlékvédelmi projektek száma.

A BMTT által 2003-ban kiírt, szeptemberig lezárt pályázatok között ismét szerepelnek turisztikai témájúak (Egészségturisztikai létesítmények kínálatának fejlesztése, bővítése; Mikro- és kisvállalkozások turisztikai célú beruházásai; Meglévő szálláshelyek komfortfokozatának növelése; Települések összképének javítása; Megyei, kistérségi hatókörű, turisztikai jelentőségű rendezvények; Turisztikai marketingeszközök támogatása; Turisztikai vállalkozások fejlesztési terveinek elkészítése; Turisztikai látványosságok infrastruktúrájának fejlesztése).

A Széchenyi Terv keretében turizmusfejlesztésre a források negyedét fordították. Békés megye az összes odaítélt támogatásnak 8,3%-át kapta 6 település 65 nyertes pályázatára. A programon belül a legnagyobb összeget a termálfürdők fejlesztésére és a hozzájuk kapcsolódó infrastruktúra kialakítására ítélték meg. A turizmusfejlesztés elsősorban az orosházi és szarvasi kistérségben élvezett prioritást.

A turisztikai programok egy részét a regionális programok teszik ki, amelyek a dél-alföldi régió másik két megyéjének településeivel együtt kerülnek megvalósításra. A régió a turisztikai termékek marketingeszközeinek és a turisztikai rendezvények támogatására pályázott; a 37 nyertes pályázat összesen 67 millió Ft támogatásban részesült.

5. A magyar területfejlesztés jövője

5.1. A CSATLAKOZÁS UTÁNI LEHETŐSÉGEK

Magyarország az első teljes programozási időszakhoz a jelenlegi költségvetési szakasz után, 2007-ben csatlakozhat, amikor már egy új Nemzeti Fejlesztési Tervet kell kidolgozni. Valószínűsíthető, hogy a jelenleg érvényes 1260/1999/EK rendeletet módosítani fogják a tagállamok számának növekedése és a gazdasági mutatók változása miatt.

Az Európai Tanács berlini csúcscrtekezletén az EU15 országok egyetértettek abban, hogy az Európai Unió bővítése a jelenlegi költségvetési keretek között is

¹⁴ www.bekestt.hu/dokumentumok/dir2/ alapján saját számítás.

¹⁵ www.bekestt.hu/dokumentumok/dir2/ alapján

biztosítható. Ekkor azonban még a 2002-es bővítéssel és csak hat új taggal számoltak, a 2004-es bővítéssel azonban már 10 új tag lépett be az Európai Unióba, s így a támogatásra szánt összeg rendkívül alacsony lett, mivel már előzőleg is kevesebb volt, mint az akkori tagok támogatása – akár GDP-arányosan, akár egy főre vetítve.¹⁶ Illés Iván már korábban hivatkozott tanulmányában megemlíti, hogy a tagországok regionális politikájukat nagyrészt nem nemzeti költségvetésük, hanem a Strukturális Alapok forrásaiból fedezik. Ez alapján a szerző úgy véli, hogy a csatlakozás után legalább a GDP-nk 2,5–3 százalékának megfelelő támogatási összegre számíthatunk a Strukturális Alapokból, ami megkétszerezi vagy megháromszorozza még az általa megfogalmazott legszélesebb definíció szerinti jelenlegi forrásokat is. Horváth Gyula „Magyar területfejlesztési politika és az EU-integráció” című tanulmányában a Magyarország számára legkedvezőbb, maximális, a GDP 4 százalékát jelentő plafont prognosztizálta, és a támogatás összértékét 2 milliárd euróra becsülte.

Néhány probléma azonban mindenképpen felmerül. A koppenhágai megállapodás szerint a Strukturális Alapok kompenzációs kifizetései jelenlegi összegének csak 25 százalékát fogják kapni az új tagok a csatlakozás után. Ezt az ország saját nemzeti forrásból kiegészítheti az első évben 55 százalékra, ez azonban rendkívül nagy terhet ró a nemzeti költségvetésre. Az összeget évente 5 százalékkal növelik majd – a támogatások nagysága így kilenc év alatt érheti el a 100 százalékot. A másik oldalon viszont az Európai Unió a kifizetések csökkentését tervezi a jelenlegi tagok esetében is, így az új tagok számára nyújtott támogatások sohasem fogják elérni a jelenlegi szintet. Jelentősen megnövelhetné Magyarország a források nagyságát az ún. második pilléres kifizetésekkel, amelyek olyan termelési módszereket támogatnak, amelyek környezetvédelmi és társadalmi szempontokat is figyelembe vesznek, s amelyek akár 75 százaléki is finanszírozhatnak egy programot. Magyarországon főként a társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott térségekben lehetne ezeket a forrásokat jól hasznosítani. A második pilléres programok azonban egyelőre háttérbe szorulni látszanak, pedig az Európai Unió célkitűzései között az ilyen jellegű fejlesztések is fontos szerepet játszanak.

5.2. BÉKÉS MEGYE LEHETŐSÉGEI

A határ menti együttműködési programok kiemelten fontosak az egész Európai Unió számára. Magyarországnak jelentős szerepe maradhat ezen programokban. Békés megye elhelyezkedése előre vetíti a határ menti együttműködések fontosságát. Az eddigi programok során szerzett tapasztalatok jó alapot nyújthatnak az Interregbe való bekapcsolódáshoz. Az intézményrend-

szer nagyjából kialakult, feladatot még az Interreg speciális követelményei adnak. Megyei szinten elsősorban az Interreg IIIA bírhat majd nagyobb jelentőséggel, konkrétan a Magyarország-Románia-Szerbia-Montenegró program, amely öt határmenti megyét érint majd. A program prioritásai a határ menti területek integrációjának erősítése és a piacok integrációját elősegítő és a helyi közösségek közötti koherenciát erősítő kooperációs kezdeményezések támogatása. Fontos lehet még az Interreg IIIC, amelybe a megyei szervezetek tudnak bekapcsolódni, és amelynek célja a regionális fejlesztés és kohézió stratégiájának és eszközeinek fejlesztése egész Európában.¹⁷

A határ menti programokon túl Békés megyének nyilvánvalóan továbbra is részesülnie kell a területfejlesztési támogatásokból, kérdéses azonban, hogy a jövőben mennyire tudja majd érdekeit a megyei szint érvényesíteni. Az Európai Unióban a regionális tervezés dominál, ami Békés megyének nemigen kedvez, mint azt az eddigi regionális programok is mutatják. A hazai területfejlesztés ugyanakkor egyre inkább a kistérségi tervezés felé hajlik. Tény, hogy a helyi problémákra jobban reagálhatnak a közelebb lévő intézmények, de érdekes, hogy míg az Európai Unió elvek és a regionális tervezés fontosságát hangoztatjuk, addig a hazai térségfejlesztés intézményrendszerét egy még inkább elaprózott irányba készülünk fejleszteni.

5.3. A MAGYARORSZÁGI TERÜLETFEJLESZTÉSI POLITIKA ÉRTÉKELÉSE

A magyarországi területfejlesztési politika pozitív vonása a magas szintű és komplex jogi szabályozás, ugyanakkor a magyar területi politikában továbbra is számos hiányosság és probléma fedezhető fel.

Az elsődleges probléma az egységes koncepció hiánya. Az Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK) inkább csak a nemzetközi elvek gyűjteménye, nem foglalkozik igazán mélyen a speciális magyar problémákkal. Az uniós csatlakozás sürgetése miatt az egész magyar területfejlesztési politikára az Európai Unió elvek helyzetfelmérés nélküli átvétele jellemző, ezek azonban nem minden esetben működnek megfelelően. Sok esetben a megyei, települési szintű koncepciók már az OTK előtt megszülettek, így azok nem feltétlenül illeszkednek hozzá.

Fontos probléma a területfejlesztés intézményeinek kialakulatlansága is, a megfelelő monitoringrendszer hiánya. Gyenge a központi koordináció, a minisztériumok közötti együttműködés nem megfelelő. Az Országos Területfejlesztési Tanács és az Országos Területfejlesztési Központ jogositványaik és jogállásuk hiányos-

¹⁶ Second progress report on economic and social cohesion.

¹⁷ Tájékoztató a jelenleg futó Magyar-Román PHARE CBC programokról és ezek további alakulásáról az Európai Unió csatlakozás utáni időszakban alapján.

ságai miatt nem rendelkeznek elegendő befolyással. A regionális (NUTS II) szint Magyarországon nem vagy alig működőképes, igazi súlya sem a közigazgatás, sem a gazdaság területén nincs. A regionális szint helyett továbbra is a megye (NUTS III) dominál, a területi politika pedig sok esetben a NUTS IV, azaz a kistérségi besorolást veszi alapul. A regionális tanácsok még most is kialakulatlanok, többnyire csak az uniós források megszerzése érdekében hozták létre őket, ezen kívül nincs meghatározó szerepük a régiók fejlesztési tevékenységében.

A pénzügyi források elosztásában elsősorban a megye dominál, a megyei területfejlesztési tanácsok jogi státusza azonban sok esetben nem tisztázott, ezek a decentralizált szervezetek nem a választott önkormányzatok keretein belül, hanem azok mellett jöttek létre. A területfejlesztési tanácsok sok helyen működésképtelenek, vagy legalábbis korlátozott a hatáskörük. A területi decentralizáció ugyan megvalósult, de a kompetenciák nem kellően körvonalazódtak, nem világos a munkamegosztás és a központi beavatkozás mértéke.

A magyar területfejlesztési politika alulról, a kistérségek szintjéről építkezik, azonban gondot jelent, hogy a KSH statisztikai kistérségek sok esetben nem fedik a spontán kialakult fejlesztési társulások területét, ráadásul sok település nem tagja egyetlen társulásnak sem, és a városok is több helyen kívül maradnak.

További problémát jelent, hogy a hazai fejlesztési források nem igazán megfeleltethetők a Strukturális Alapoknak, sok területen nem elegendő a társfinanszírozási képesség, így egyes térségek a saját erő hiánya miatt nem részesülnek a fejlesztési támogatásokban – ez többnyire az egyébként is elmaradott területekre igaz, így az ő helyzetük még tovább romlik. A területfejlesztési források sok esetben szétaprózottak, gyenge a forráskoordináció, gyakran nem tisztázottak az alapelvek, a területi szempontok helyett inkább az ágazati szemlélet érvényesül. A többéves költségvetési tervezés hiánya és az évente változó szabályozás miatt nem alakult ki a programszemléletű tervezés, nincsenek igazán hosszú távú projektek.

A támogatott tevékenységeken belül Magyarországon más arányok érvényesülnek, mint az Európai Unióban: sokkal nagyobb hangsúlyt kapnak az infrastrukturális fejlesztések, mint a munkahely-teremtő, vállalkozásokat támogató és humán-erőforrást fejlesztő tevékenységek. Ez részben magyarázható a magyar infrastruktúra hiányosságával. Nagy arányt képviselnek a településhatárokon belüli kommunális fejlesztések, így a területfejlesztési támogatások nagy része tulajdonképpen településfejlesztési tevékenységet finanszíroz.

A statisztikai mutatókkal kapcsolatban is problémák merülnek fel. Magyarországon az agrárterületek nem feltétlenül alacsony népsűrűségűek, sőt, sok eset-

ben azok túlnépesedettek. Egy terület általában több szempontból is elmaradottnak minősül, így a kedvezményezettség típusa nem, csak a kedvezményezett területen élő népesség száma játszik szerepet a támogatások odaítélésénél. A területfejlesztési célleírányzat célja elvileg ezen elmaradott területek támogatását szolgáltná, ugyanakkor bizonyos feltételek teljesülése esetén olyan projektek is támogathatók, amelyek a kedvezményezett területen kívül valósulnak meg. Így a célleírányzathoz gyakorlatilag bármely kistérség részesülhet, függetlenül a besorolásától. A területi ki egyenlítést szolgáló támogatást csak a kedvezményezett térségekben lehet felhasználni, viszont a céljellegű decentralizált támogatást a területfejlesztési tanácsok nagy része éppen a támogatások kompenzálására használta fel azokban a kistérségekben, amelyek nem juthattak hozzá a TEKI-hez. Így tehát a területi differenciálás szempontjából gyakorlatilag a TEKI is jelentőségét veszítette.

A vidékfejlesztési célleírányzat odaítélésének kritériumaival pedig az a probléma, hogy egyetlen feltételként a 120 fő/km² alatti népsűrűséget jelöli meg, ami kizárja például a már korábban említett túlnépesedett észak-magyarországi területeket, amelyek pedig egyéb mutatóik alapján egyértelműen támogatásra szorulnak.

Összefoglalva tehát még mindig sok problémával küzd a magyarországi területfejlesztés: az egységes támogatási alapelvek és koordináció, a programalapú finanszírozás hiányával, a regionális szint gyengeségével, a kifizetések rendszerének kiépítetlenségével, a kompetenciák tisztázatlanságával és az önkormányzati, illetve magánforrások szűkösségével.

Felhasznált irodalom

- Ángyán József: Mi lesz veled, magyar agrárium és vidék? – in: Magyar Nemzet, 2002. december 6., p. 6.
- Ángyán József: Tájkép Kopenhága után – in: Magyar Nemzet 2002. december 21., p. 7.
- G. Fekete Éva: A területfejlesztés szereplői és intézményei – in: A terület- és településfejlesztés kézikönyve, CEBA Kiadó, Budapest 2001., p.132-138.
- Horváth Gyula: Magyar területfejlesztési politika és az Európai Unió integráció – in: A terület- és településfejlesztés kézikönyve, CEBA Kiadó, Budapest 2001., p. 215-227.
- Illés Iván: A területfejlesztés pénzügyi eszközei az Európai Unióban és Magyarországon – in: Közgazdasági Szemle, 2000. július – augusztus, p. 677-698.
- Kárpáti Magdolna: Tájékoztató a jelenleg futó magyarromán PHARE CBC programokról és ezek további alakulásáról az Európai Unió csatlakozás utáni időszakban – Békéscsaba, 2003. szeptember 30.
- Kiss Judit: Agrárcsatlakozási kilátásaink Kopenhága után, I rész: Az agrárcsatlakozás mérlege – in: Vélemé-

nyek Kommentárok Információk 49. szám, Budapest, 2003. február 7.

Dr. Kovács Teréz: A Magyarország számára elérhető alapok, a SAPARD-forráshoz való hozzájutás módozatai – <http://www.itcb.hu/Nettananyag/mod40.htm>

Dr. Loncsár Krisztina: Vidékfejlesztés – régiómarketing – in: A terület- és településfejlesztés kézikönyve, CEBA Kiadó, Budapest, 2001., p. 401-411.

Madarász Imre: A vidék- és területfejlesztés alapjai – GATE GTK, Gödöllő, 1999., p. 41-48.

Michalkó Gábor: Turizmus és területfejlesztés – in: A terület- és településfejlesztés kézikönyve, CEBA Kiadó, Budapest, 2001., p.113- 120.

Nemes Gusztáv: Vidékfejlesztés és előcsatlakozási felkészülés Magyarországon – in: Közgazdasági Szemle, 2003. január, p. 56-75.

Pátkai Zsuzsanna – Perger Éva: Területfejlesztési koncepciók napjainkban – in: A terület és településfejlesztés kézikönyve, CEBA Kiadó, Budapest, 2001., p. 92 – 101.

Perger Éva: A terület- és településfejlesztés eszközei – in: A terület- és településfejlesztés kézikönyve, CEBA Kiadó, Budapest, 2001., p. 180-199.

Szabó Zsolt: A területfejlesztés aktuális kérdései Békés megyében (Lehetőségek és korlátok a fejlesztésben) – Békéscsaba, 2002.

Tímár Judit – Velkey Gábor: Békés Megye Területfejlesztési Koncepciója – MTA Regionális Kutatások Központja Alföldi Tudományos Intézet, Békéscsaba, 1998.

Tóth Zoltán: Transznacionális európai régiók, európai közlekedési hálózatok és a turizmus lehetséges szerepe a területi fejlődésben – in: Turizmus Bulletin, IV. évfolyam 4. szám

Békés megye agrár- és vidékfejlesztési stratégiai programja az Európai Unió SAPARD előcsatlakozási program követelményrendszeréhez igazodóan – Békéscsaba, 1999.

Békés megye 1998-2001. évi társadalmi-gazdasági folyamatainak értékelése, a 2000-2006 közötti időszak kiemelt fejlesztési irányainak meghatározása, Consulting-Szenzor Kft., Békéscsaba-Miskolc 2002.

A Békés Megyei Területfejlesztési Tanács által megítélt támogatások jegyzéke 1996-2003 – www.bekestt.hu/dokumentumok/dir2/

A Békés Megyei Területfejlesztési Tanács által 2003-ban kiírt pályázatok listája – www.bekestt.hu/palyazatok.fcgi?type=2

Jelentés a területi folyamatok alakulásáról, a területfejlesztési politika érvényesüléséről és az Országos Területfejlesztési koncepció végrehajtásáról – A Magyar Köztársaság Kormánya, 2001. április

Az Európai Unió vidékfejlesztési politikája – www.fvm.hu/vidékfejlesztés.pdf

Az Európai Unió Strukturális Alapjai – www.fvm.hu/strukturális.pdf

Magyarország SAPARD terve – www.fvm.hu/magyarszov.pdf

20 kérdés a SAPARD Programról – www.fvm.hu/sapard.pdf

A SAPARD Program nyertes pályázatainak jegyzéke – www.sapard.fvm.hu/html/index.php?id=50105&load=innerpage

PHARE – www.f-m.hu/euint/Phare/phare.htm

Working for the regions – http://europa.eu.int/comm/regional_policy/intro/regions1_en.htm

Second progress report on economic and social cohesion – www.europa.eu.int/comm/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/interim2_en.htm

A Corki Deklaráció – Cork, 1996. november 9. – www.celodin.org/read.php?lang=hu&pid=867

A TANÁCS 1999. május 17-i 1257/1999/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapról nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról és bizonyos rendeletek módosításáról és hatályalanításáról

A Tanács 1999. június 21-i 1260/1999/EK rendelete a Strukturális Alapokra vonatkozó általános rendelkezésekről

A Tanács 1999. június 21-i rendelete 1268/1999/EK rendelete a csatlakozni szándékozó közép- és kelet-európai országok előcsatlakozási mezőgazdasági és vidékfejlesztési intézkedéseinek közösségi támogatásáról az előcsatlakozási időszakban

1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről

1999. évi XCII. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvény módosításáról

184/1996. (XII. 11.) Kormányrendelet a területfejlesztési koncepciók és programok, valamint a területrendezési tervek elfogadásának és egyeztetésének rendjéről

35/1998. (III. 20.) Országgyűlési határozat az Országos Területfejlesztési koncepcióról

91/2001. (VI. 15.) Kormányrendelet a területfejlesztés kedvezményezett térségeinek jegyzékéről